

ШЕВЧЕНКО Л. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ З ОРІЄНТАЦІЄЮ НА СЕМАНТИЧНИЙ СКЛАДНИК (на матеріалі іспанської мови)

У статті розглядаються комунікативні стратегії з орієнтацією на семантичний складник, що притаманні поетичному дискурсу другої половини ХХ століття. Аналіз комунікативних стратегій включає вивчення мовленнєвих форм реалізації певних комунікативних інтенцій, що здійснюється в тій чи іншій послідовності комунікативних актів.

Ключові слова: комунікативна стратегія, поетичний дискурс, концепт, комунікативна інтенція.

В статье рассматриваются коммуникативные стратегии с ориентацией на семантическую составляющую, которые характерны для поэтического дискурса ХХ столетия. Анализ коммуникативных стратегий включает изучение речевых форм реализации определенных коммуникативных интенций, которая осуществляется в той или иной последовательности коммуникативных актов.

Ключевые слова: коммуникативная стратегия, поэтический дискурс, концепт, коммуникативная интенция.

The article considers the concept of semantically oriented communicative strategies of poetic discourse (the end of ХХ century). The analysis of communicative strategies studies speech forms of communicative intentions realization in the succession of communicative acts.

Key words: communicative strategy, poetic discourse, concept, communicative intention.

Актуальність дослідження. Комунікативний підхід, настільки актуальний у сучасній мовознавчій науці, є, на наш погляд, необхідним компонентом лінгвістичного дослідження. У полі пильної уваги лінгвіста повинен перебувати не тільки сам текст як об'єктивна лінгвістична даність, але і його комунікативні характеристики: автор і читач, що стоять за текстом, комунікативні

стратегії, мета й перспектива тексту, особливості комунікативної ситуації.

Ми виходимо з положення про те, що у повідомленні актуалізуються “різноманітні аспекти концептуальної організації знань”, що задіяні у процесах породження та розуміння думки [1:10]. Описуючи повідомлення в цьому ракурсі, ми маємо можливість застосувати до його дослідження власне лінгвістичну “технологію” з урахуванням таких параметрів, які дозволяють інтерпретувати інформацію через аналіз мовної семантики різних одиниць тексту. Цей аналіз був би свідомо неповним без звертання до когнітивних категорій, оскільки за значеннями слів “стоять тісно пов’язані з ними когнітивні структури – сутності, які можна описати однією зі спеціально розроблених мов представлення знань. Елементами такої мови є фрейми, сценарії, плани... тощо” [2:14]. Такі когнітивні сутності дозволяють дослідити ситуативно-тематичне розгортання думки автора у рамках комунікативної ситуації, що володіє соціальною значимістю [3:184], прогнозувати інтерпретацію тексту з урахуванням його інтересів, поглядів, точок зору, інтенції тощо.

Таким чином, тип поведінки адресанта в ситуації спілкування, що “обумовлений та співвіднесений з планом досягнення комунікативних цілей у рамках типового фреймового сценарію функціонально-семантичних репрезентацій” [4:103], можна визначити як комунікативну стратегію.

Новизна дослідження. Аналіз комунікативних стратегій включає вивчення мовленнєвих форм реалізації певних комунікативних авторських інтенцій, що втілюються в тій чи іншій послідовності комунікативних актів.

Ч. Фернандо відзначав велику роль досвіду людини у визначенні поняття комунікативної стратегії як “складної когнітивної моделі узагальнення минулого досвіду, що включає особистісні, локальні, діяльнісні та інші параметри, організовані у свідомості та пам’яті певним чином” [5:110–111]. А. Вежбицька

велику увагу приділяє цінностям та нормам комунікативної культури етносу, до якого належать комуніканти, а також ситуативним, енциклопедичним, референтним знанням, тобто їхнім картинам світу [6].

Мета дослідження. У цій статті ми розглядаємо характерні для поетичного дискурсу другої половини ХХ століття комунікативні стратегії з орієнтацією на семантичний складник.

Ми визначасмо комунікативну стратегію як сценарій запланованих дій (мовленнєвого та немовленнєвого характеру), спрямованих на досягнення комунікативних цілей поета шляхом мовленнєвого впливу на читача. Цей сценарій включає вибір внутрішнього смислового простору тексту, способу, каналів і засобів комунікації, місця породження смислу в тексті.

Стратегії з орієнтацією на семантичний складник поетичного тексту – це стратегії, що допомагають виявити взаємодію між мисленням і мовленнєвими процесами, пояснити й інтерпретувати механізми передачі концептів мовними засобами через певні значення, граматичні форми, синтаксичні структури, тобто розкрити процеси їхньої вербалізації та мовної репрезентації. Адже поетичні тексти як витвори словесного мистецтва створюються з орієнтацією на максимальний вияв семантичного потенціалу мовних одиниць, свободи лексико-семантичної сполучуваності.

Підґрунтям комунікативних стратегій з орієнтацією на семантичний складник поетичного тексту є концептуалізація інформації, що здійснюється за допомогою експліцитних та імпліцитних структур (структур відкритості й прихованості), які утворюють текстові концепти – актуалізатори особистісних смислів поета. Оскільки концепт є способом втілення невербального інформаційного масиву та усїєї сукупності знань про світ, то існує певний спосіб того, яким чином ці знання зберігаються у свідомості людини та як вона оперує ними у міру необхідності. Мовні проєкції концептів дозволяють виявити не

тільки лінгвістично освоєний світ – мовну картину світу, але і своєрідність способу його засвоєння. Концепти можуть класифікуватися за існуючими у когнітивістиці ознаками: мисленнєві картинки (конкретні зорові образи – квітка “троянда”), схеми (менш детальні образи – “шлях” як звивиста стрічка), гіпероніми (надузагальнені образи – “рослина”), фрейми (сукупність асоціацій, що зберігаються в пам’яті – “подорож”), інсайти (знання про функціональне призначення предмета – “словник”), калейдоскопічні концепти (сукупність сценаріїв та фреймів, пов’язаних переживаннями та почуттями – “щастя”) [7:43-67].

В. Н. Телія розглядає концепт як інформацію, об’єднану і систематизовану у вигляді фрейму, а це означає, що концепт “відображає не просто суттєві ознаки об’єкту, а всі ті, які у певному мовному колективі заповнюються знанням про сутність” [8:96]. Розкриття текстового концепту як певного ментального утворення вимагає від читача когнітивного та емоційного напруження, проникнення, емпатії в авторський задум [9:211]. При цьому читач залучає свої фонові знання про світ, соціальні стереотипи, уявлення про наміри автора, відомості про властивості певної мови або інших семіотичних систем. Таке напруження, або “внутрішнє натягнення” долається при успішному декодуванні, коли отримані читачем результати відповідають його очікуванням або задають багатозначність полю невиправданих очікувань, що є, можливо, метою поетичного тексту.

Семантичний складник іспанських поетичних текстів найчастіше представлений соціопсихічними утвореннями, які слугують орієнтирами буття, наприклад, життя, кохання, смерть, добро, зло, доля. Ми виділяємо універсальні базові концепти іспанського поетичного тексту другої половини ХХ століття, що представлені концептами “*життя*” та “*смерть*”.

Концепт “*життя*” розкривається:

- через образ-схему “життя є вмістилище нещастя” (“*todo es destiempo*”), що повністю відповідає світовідчуттю людини другої половини ХХ століття і втілюється у лексемах *helado, sangrar, roto, bajo, destiempo, encono*:

*¿O fue helada temprana, porque el astro ya sangra,
porque nada es verano, roto vientre que ha abierto
porque todo es destiempo, el encono de un dios?
porque vuela ya bajo, [10:23]*

- через образ-схему “життя є вічність”, що стає основою для створення образу моря:

*No ha sido fácil comprender el mar,
las rocas, su volumen,
la concreción del tiempo en la materia
más real, la verdad del mundo en el vaivén
del viento y la marea, en la quietud
que el arrecife opone al oleaje,
en el fragor eterno del silencio,
que es una voz antigua e innumerable.
El mar que se resiste al adjetivo,
que en su enigma desprecia
definición o imagen más allá
de ese asombro que afirma en cualquier muerte
la vida que no acaba, esa vida del agua
que ha sido tantas vidas y que ahora
es también esta nuestra.
El mar,
y una noche sin luna ni tormenta,
el mar únicamente y yo, aquí,
este íntimo acuerdo con mis pasos:
tan sólo quien se busca en el camino*

y al encontrarse al fin está desnudo [11]

Образ-схема концепту “*життя є вічність*” розкривається у серії асоціацій, що виникають і перетинаються з основними постулатами нової художньої свідомості другої половини ХХ століття – світ є суперечливий, мінливий хаос, а людина у цьому світі приречена на самотність або навіть на загибель: наскільки важко зрозуміти море, настільки ж не можливо зрозуміти і життя (*No ha sido fácil comprender el mar*), людина в житті протистоїть труднощам як риф протистоїть хвилям (*el arrecife opone al oleaje*); життя моря символізує собою життя людських поколінь (*esa vida del agua que ha sido tantas vidas y que ahora es también esta nuestra*), і як вічним є море, так вічним є життя у Всесвіті (*que afirma en cualquier muerte la vida que no acaba*). Інша образ-схема “*життя є дорога*” втілена в останніх рядках: людина намагається віднайти себе та своє призначення у цьому світі на власному шляху, який простягається перед нею, однак від самого початку вона приречена на самотність – *el mar únicamente* у *yo*.

Апеляція до концепту – “входження у концепт” – здійснюється під час розгортання образ-схем концепту за допомогою пропозиційного компоненту тексту. Мовні репрезентації, що співвідносяться з категоріями мислення, кодують й активізують перцептивний досвід людини, її уявлення про процесуально-динамічний характер дійсності і дають змогу спостерігати трансформації та “перезаповнення” образів:

море → рифи > вічність > самотність
життя → труднощі

Концепт “*смерть*” в іспанській поезії є багатомірним утворенням. Його смисловий простір у другій половині ХХ століття включає:

1) смерть є припинення життя: *Si después de tan alto ejemplo, de tan clara sentencia, aún sigo escribiendo, arañando*

palabras en el humo, no es, que la muerte me libre, por bastardo interés o absurda vanidad, sino tan sólo por una simple razón, porque no conozco otro medio, a excepción del suicidio... [12];

2) смерть є сон: *Son las cinco de la tarde y todo en la ciudad apesta a muerte* [13];

3) смерть є забуття: *Lo que ahora ciego tropieza, resbala por la gastada pared del corazón, aferrándose terco hacia la muerte, desplomándose sordo hacia el olvido* [12];

4) смерть є вмістилище печалі: *Muerte no; no más muerte: esa sustancia triste*[14];

5) смерть є війна: *La guerra, ah, la guerra, repetía, ... Londres era un infierno, ... estaban todos muertos* [13];

6) смерть є гра: *la ruleta de la muerte* [15];

7) смерть є нескінченість життя: *El mar que se resiste al adjetivo, que en su enigma desprecia, definición o imagen más allá de ese asombro que afirma en cualquier muerte la vida que no acaba...* [11];

8) смерть є незбагнена сутність: *La muerte es como el sueño, parecida a ti: no puede ser pensada* [14];

9) смерть є буденність (необхідні складники існування людини): *Ella es luz y el aire que respiras* [16];

10) смерть є гармонія життя: *Y cuando eres feliz, cuando la olvidas, cuando dentro de ti ya no la sientes, sufres* [16];

11) смерть є супутник, співрозмовник, порадник: *Nunca estás solo. La muerte te acompaña. Va contigo a los cines y a los bares y cuando duermes ella está a tu lado. Nunca se cansa, como tú te cansas de amarte, esta leal, esta sumisa y dura compañera que te dice en voz baja: “Eso es mío.”* [16]; *He construido un jardín para dialogar allí, codo a codo en la belleza, con la siempre muda pero activa muerte trabajando el corazón* [17]; *Atesora lo que pierdes, decía, esta muerte hablando en perfecto y distanciado castellano. Lo que pierdes, mientras tienes, es la sola compañía que te allega, a la orilla lejana de la muerte* [17];

12) смерть є мотив рефлексії людини: *El dolor y la muerte son la materia de mi pensamiento* [14];

13) смерть є мета: *Pero tú seguirás sin detenerte nunca, fantasma ya tú misma en el gris de la sombra, frente a la sucia realidad de la muerte, frente a la torpe mezquindad de los hechos* [12].

Отже, процес інтерпретації поетичного тексту постійно відшукує нові об'єкти семантизації, що, проходячи через інтерпретаційний фільтр читача, набувають нового значення та стають джерелом емоційного вибуху. Розкриття інтенцій, мотивації, цілей і прагнень поета, його особистого досвіду, зафіксованого у поетичних текстах, уможливлується завдяки застосуванню механізмів інтерпретації іспанського поетичного тексту на основі когнітивних схем.

Таким чином, концептуальна картина світу іспанського поета є результатом суб'єктивного сприйняття та усвідомлення об'єктивної дійсності, яка формується його власним досвідом взаємодії з реальним чи інтенційно-умовним, ефемерним світом, що не ідентифікується з реальною формою буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимов В. И., Петров В. В. На пути к когнитивной модели языка // Новое в зарубежной лингвистике : Когнитивные аспекты языка. Вып. XXIII. – М., 1988. – С. 8–15.
2. Баранов А. Н., Добровольский Д. О. Постулаты когнитивной семантики // Изв. АН. Серия лит-ры и языка. – Т. 56. – № 1, 1997. – С. 11–21.
3. Третьякова В. С. Сценарии речевого поведения и речевой жанр // Русский язык : история, диалекты, современность. – М., 1999. – 213 с.
4. Ревуцкий О. И. Анализ художественного текста как коммуникативно обусловленного связанного целого. – Минск, 2000. – 342 с.
5. Fernando C. Idioms and Idiomaticity. – Oxford : Univ.Press, 1996. – 254 p.
6. Wierzbicka A. Cross-Cultural : The Semantics of Human Interaction. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1991. – 186 p.
7. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. – Воронеж : Изд-во Воронеж. у-та, 1996. – 103 с.
8. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 288 с.
9. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. – К. : Брама, 2004. – 336 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Gómez de Aranda L.* L'amour courtois y otros poemas. – Universidad Nacional Lingüística de Kiev, 2003. – 274 p. 11. *Gallego V.* La luz, de otra manera. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.abelmartin.com/aper/gallego/1988.html>. 12. *Panero J.* [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.jlpanero_files/redirect.htm. 13. *Wolfe R.* Cinco años de sama. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.abelmartin.com/aper/wolfe/1998.html>. 14. *Talens J.* Cenizas de sentido. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.jenarotalen_files/redirect.htm. 15. *Benítez Reyes F.* [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.infocadiz.com/Rivadavia/Carmen_Bustamante/welcome.htm. 16. *Mateos J.* Canciones. Días en claro. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.abelmartin.com/aper/mateos/2000.html>. 17. *Bellessi D.* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.poesia-inter.net/indexbuy.htm>.